

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация на тема

„Разрешаването на конфликти и психологическото развитие на ума чрез посвещаване в будисткото монашество“

на Матана Лертчароенсомбат за присъждане на образователната и научна степен „Доктор по психология“

Дисертантката е зачислена и обучавана в катедра „Социална, трудова и педагогическа психология“ към Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д. ф. н. Крум Крумов; обучението е проведено в рамките на докторантската програма по „Изследване на мира и разрешаване на конфликти“ към Университетски център за анализ и разрешаване на конфликти. Дисертационният труд е в обем 238 страници, като съдържанието му е изложено в 5 глави. Към основният текст има две приложения на използваните в емпиричното проучване въпросници на английски и тайландски език. Освен това са приложени списък на включените таблици, както и списък на графиките и снимките, онагледяващи редица моменти от разработката на темата и получените резултати. Използваните източници, съставляващи библиографията, са 150 на брой. Прави впечатление доброто структуриране и последователното конструиране на работата.

Дисертантката е поставила във фокуса на изследването развитието на мисленето и способността да се разрешават конфликти въз основа на медитацията така, както тя се практикува в Будизма. В уводната първа глава е посочена ясно целта на проучването и неговата евентуална практическа приложимост. Набелязани са основните допускания и границите, в които изследването се разпростира. Изяснена е значимостта на изследването и са определени ключовите думи, които се

ползват. Във втора глава се прави преглед на понятийния инструментариум и отправните точки, даващи насоките на проучването. Представени са основните тези на будистката философия и съобразно с нея са формулирани хипотезите на изследването. Третата глава се занимава с методологията, на която разчита дисертантката. Подчертава се значението ѝ за провеждане на експерименталната работа, при събирането на сведенията, изготвянето на въпросниците, анализа на получените данни и обобщаването им. В четвърта глава се преминава към заключенията с оглед развитието на мисленето и разрешаването на конфликтите. В последната пета глава изводите от наблюдението и обобщенията на емпирията се съпоставят с хипотезите. Измерени и онагледени са измененията в емоционалната интелигентност и способностите за разрешаването на конфликтите. Посочват се факторите в обучението на будистките монаси, които допринасят за тези изменения в нагласите, възприятията, чувствителността, мисленето, поведението, преценките и уменията, особено при срещите, които потенциално могат да доведат до сблъсък. Очертават се насоки за по-нататъшни проучвания в разглежданото изследователско поле.

Според авторката психологията на конфликта се свежда до наличието на „различни и противоположни идеи в подсъзнанието на индивида“, но тук се налага да отбележим, че за идеи в подсъзнанието едва ли може да се говори, тъй като идеите са прерогатив на съзнанието. Малко по-нататък в текста се изтъква, че в „замърсяването на ума“ се заключава основната причина за конфликтите. В тази връзка би било добре да се дадат по-еднозначни работни дефиниции на подсъзнанието и ума. Определения като това, че ако умът е прожекторът, а съзнанието – светлината, то тогава мисленето представлява филмът, който оживява,

когато светлината просветва през него и също като това, че мисленето е способността да се създават образи и е извор на променящия се опит на индивидите, биха спечелили, ако към метафоричната изразност се прибавят повече понятийни обобщения.

Продължавайки и на следващите страници търсенето на корените на конфликтните ситуации дисертантката представя будисткото учение чрез тезата, че от решаващо значение е сблъскването на погрешни възприятия за себе си и другите. Погрешността им произтича от преувеличаването на различията между участниците в дадената ситуация и по-специално между техните различни потребности и цели. В такъв ракурс не трябва да се пропуска, както е станало в случая, че различията сами по себе си не са основанието на конфликта, тъй като до всеки конфликтът възниква при условие, че тези различия се абсолютизират и се преживяват като взаимноизключващи се. В дисертацията се поддържа убеждението, че чрез медитацията може да се стигне до прозрението за общото в различията или въпреки различията.

За да почива това убеждения на емпирични проучвания и за да бъде обосновано и доказано, е използвана възможността, която предоставя програмата на Проекта за възстановяване на световния морал, финансиран от Фондация Домокая. Програмата поставя ударението върху саморазвитието и самокултивирането на моралната мотивация чрез усвояването на историята и културата на будизма. Предпоставката, от която се тръгва, е, че ефективността на резултатите от тази програма може да стимулира осъществяването на подобни програми за справяне с все по-разрушителните конфликти в глобален мащаб. Проучването е направено с участниците в група, включваща монаси, преминаващи през процеса на посвещение

за три месеца в будистки храм в Тайланд. Отбелязано е като ограничение на изследването, че групата е само от мъже и че нейните участници са само тайландци, всички произхождащи от една и съща провинция. То демонстрира трансформационния ефект на посвещението в монашество върху изследваните лица.

Програмата се позовава на 4-те благородни истини, а именно истината на страданието, истината за причината му, истината за края му и за пътя, изминат до края. Изтъква се, че пътят съдържа в себе си 8 стъпки в менталното развитие, но последното не е представено като еднолинеен прогрес, а като многостранно упражняване на способностите и организирането им за постигане на системен подход в разрешаването на проблемните ситуации. Препоръчва се дистанциране от непосредствените проблеми, поставяне на разглеждане и обсъждане на интересите, а не на заеманите позиции, разискване на множество възможности преди вземане на решението и удостоверяването, че всяко съгласие е било постигнато въз основа на обективни критерии. Най-забележителни подобрения са регистрирани в емоционалната сфера, особено при вниманието, състраданието, емпатията. Но и по-общо позитивни разлики са отчетени не само при възприемането, създаването и преценката на своите и чуждите чувства, а и при комуникативните способности, толерантността, адекватното отношение към случващото се, съдържаността в поведението, преодоляването на фрустрациите и депресивните състояния, обуздаването на гневните изблици и себичността, изработването и развитието на компетентностите и уменията да се водят преговори, да се концентрира вниманието върху общите интереси. Като резултат се налага изводът, че всички тези трансформации довеждат до възстановяването на мира и стабилността в

отношенията, т.е. до преодоляването на конфликтите. Лайтмотивът, определящ духа на цялата дисертация, се заключава във фразата: „войните започват в умовете на хората и именно в умовете на хората трябва да се изградят защитите на мира“.

Въз основа на казаното дотук смятам, че дисертанката е успяла да постигне целите, поставени в дисертационния труд. Изследването се гради върху солидна теоретична основа, където проличава познаване на философските идеи на будизма, психологическите нагласи, до които те водят, както и добросъвестно и прецизно проследяване на техните практически прояви в живота на будисткия монах. Научните хипотези са изведени последователно от теоретичната обосновка и се потвърждават коректно от емпиричните проучвания. Посочените научни приноси са формулирани конкретно, точно и са в съответствие с текста на дисертацията. Убеден съм, че техният приносен характер е неоспорим и отговаря на изискванията за научни постижения на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен доктор.

Очевидно е, че дисертацията на Матана Лертчароенсомбат е уникално по рода си изследване в българската академично общност. Нещо повече, мисля, че няма да е пресилено, ако кажа, че то може да служи като пособие за успешно разрешаване на конфликти не само в региони, където преобладават будистки нагласи, но и в страни със западни културни традиции. Сигурен съм, че подходите и изводите, направени в дисертацията, могат да бъдат ползвани от мисиите на ООН—авторката е сътрудник на световната организация—при справянето с конфликти в различни части на света. В окончателната си оценка бих искал да заявя, че по мое мнение представеният дисертационен труд отговаря на законовите изисквания и академичните стандарти за присъждане на образователната и научна степен

„Доктор по психология“, поради което предлагам на уважаемите колеги от научното жури да гласуваме Матана Лертчароенсомбат да бъде удостоена с тази степен.

21.05.2014 г.

София

Рецензент:

/проф. д-р Александър Гънгов/